

تأثیر بیماریهای مسری خطرناک والدین بر سرپرستی و حضانت کودکان

اطهر درویشی^۱

^۱گروه حقوق، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

چکیده. جایگاه خانواده در سرپرستی و حضانت کودکان غیر قابل انکار می‌باشد. گاهی بنیان خانواده به عللی روبه سستی می‌گراید و بنای آن درهم می‌ریزد و سبب می‌شود خانواده کارآمدی خود را از دست بدهد. در این وضعیت حضانت فرزندان یکی از مهم‌ترین مسائلی می‌باشد که جلوه می‌کند. به طور کلی با توجه به غبطه و مصلحت کودک و سلامت جامعه و همچنین نگاه تکلیف مدارانه به حضانت، وجوب حضانت کودک در فرض ابتلای والدین به چنین بیماری‌هایی به دلیل حکومت قاعده لاضرر برداشته می‌شود لیکن به لحاظ ماهیت حق مدارانه حضانت و اطلاعات اِثَر امکان دارد نتوان حکم به حرمت نگهداری از کودک داد بلکه حضانت را موقتاً از آن‌ها سلب نمود و به شخص دیگری که شایستگی نگهداری و تربیت کودک را دارد بدهیم. در پژوهش حاضر مهم‌ترین سوال مطرح شده این است که تأثیر این بیماری‌های مسری خطرناک، بر سرپرستی و حضانت کودکان چگونه است؟ در پاسخ به این سوال با شیوه توصیفی-تحلیلی و به روش کتابخانه‌ای این فرضیه را مطرح می‌کند که بر مبنای قانون بیماری مسری مانع حضانت می‌شود و در نهایت به این نتیجه می‌رسد که حضانت نیازمند ارتباط مستقیم و ملاقات و همیشینی با طفل است که بی شک در وضعیت بیماری‌های مسری خطرناک این مسأله با مانع مواجه می‌شود و در مواردی می‌توان سلب حضانت را موجه دانست لیکن در خصوص سرپرستی، بی‌گمان وضعیت ارتباط مستقیم طفل کمتر است و بیماری‌های مسری خطرناک غالباً تأثیری بر سلب ولایت و سرپرستی ندارد.

کلید واژه‌ها: بیماری مسری خطرناک، والدین، حضانت، سرپرستی، کودک.

The Impact of Parents' Dangerous Contagious Diseases on Child Custody and Guardianship

Athar Darvishi¹

1 Department of Law, Faculty of Law, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran
(Corresponding Author)

Abstract.

The role of the family in the custody and guardianship of children is undeniable. At times, the foundations of a family weaken due to various causes and eventually collapse, resulting in a loss of functionality and stability. In such circumstances, the issue of child custody becomes one of the most important and sensitive matters requiring legal and ethical attention. Generally, considering the welfare and best interests of the child, the health of society, and the duty-oriented approach to custody, the obligation of parental custody may be removed when a parent suffers from dangerous contagious diseases, based on the legal maxim of *lā ḍarar* (no harm). However, given the rights-based nature of custody and the broad scope of altruistic principles) *i'thār*, (it may not always be possible to rule that it is categorically forbidden for such parents to care for their children. Instead, custody may be temporarily withdrawn and transferred to another qualified individual who is capable of providing proper care and upbringing. The present study seeks to answer the central question :how do dangerous contagious diseases affect child custody and guardianship? Using a descriptive-analytical method and library-based research, the study proposes the hypothesis that under Iranian law, contagious disease can serve as a legal obstacle to custody. The findings show that custody inherently requires direct contact, visitation, and close interaction with the child—requirements that are undoubtedly hindered in cases involving serious contagious diseases. Therefore, in certain cases, revoking custody is justifiable. However, with respect to legal guardianship) *sarparasti*, (which typically involves less direct physical contact, dangerous contagious diseases generally do not constitute sufficient grounds for removal of guardianship or parental authority.

Keywords : dangerous contagious disease, parents, custody, guardianship, child.

مقدمه

خانواده در اسلام به عنوان کانون آرامش و پیشرفت افراد شناخته می‌شود و در جوامع بشری، هسته اولیه و اساس جامعه است. حمایت از خانواده و تأمین حقوق اعضای آن از جمله موضوعاتی است که توسط تمام ادیان و مراکز مختلف مورد توجه قرار گرفته است. یکی از مسائل مهم در این زمینه، سرپرستی کودک است که از دیرباز مورد بحث فقها و حقوقدانان قرار داشته است. قانون مدنی ایران سرپرستی کودک را هم به عنوان حق و هم به عنوان تکلیف برای والدین در نظر گرفته است تا از آسانی اسقاط این حق جلوگیری کند. این مسأله در قوانین مختلفی همچون مواد ۱۲۱۸ و ۱۲۲۲ قانون مدنی، مواد ۱۲۴۸ و ۶۴ قانون امور حسبی روشن شده است.

در قانون جدید حمایت خانواده که در سال ۱۳۹۱ تصویب شد، مصلحت و غبطه کودک به عنوان معیار اصلی برای حمایت از حقوق کودکان در نظر گرفته شده است. به‌ویژه در مواردی همچون سرپرستی، حضانت، حق ملاقات و انتقال کودک به محل زندگی جدید، تصمیمات قضائی بر اساس مصلحت کودک اتخاذ می‌شود. این رویکرد جدید سبب شده است که نگرش‌های قانونی به مسائل مربوط به حضانت و سرپرستی تغییر کند و عدالت بیشتری در مورد منافع کودک رعایت شود.

خانواده، اولین محیط برای تربیت، رشد و شکل‌گیری شخصیت کودک است و نقش حیاتی در آماده‌سازی او برای ورود به جامعه دارد. کوچک‌ترین تغییرات در خانواده می‌تواند تأثیرات عمیقی بر روح و روان کودک بگذارد. به همین دلیل توجه به حقوق و نیازهای کودک از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا، یکی از مسائل مهمی که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد، موضوع حضانت کودک است.

یکی از پرسش‌های اصلی در این زمینه این است که اگر مادر به بیماری مسری مبتلا شود، آیا این مسأله مانع از حق حضانت او می‌شود و حضانت به پدر تعلق می‌گیرد؟ برای کودکانی که در سنین پایین قرار دارند و نیاز ویژه‌ای به مراقبت‌های مادرانه دارند، آیا پدر می‌تواند تمام نیازهای کودک را برآورده کند؟ و اگر بیماری مادر موقت باشد، آیا او نمی‌تواند فردی را به عنوان نماینده خود برای نگهداری کودک منصوب کند؟

فقها و حقوقدانان در این زمینه نظرات مختلفی دارند. برخی به قاعده لاضرر استناد کرده و معتقدند که بیماری مسری ممکن است مانع از حضانت شود. اما با توجه به پیشرفت‌های علم پزشکی، دیگر نمی‌توان تنها به دلیل بیماری مسری، حضانت را از والدین سلب کرد. بنابراین، موضوع این تحقیق بررسی تأثیر بیماری‌های مسری خطرناک بر حضانت کودکان است.

سؤالات اصلی این تحقیق عبارتند از: چرا در صورتی که یکی از والدین به بیماری مسری مبتلا شود، حضانت از او سلب می‌شود؟ و چگونه قانون‌گذار با توجه به اصل مصلحت کودک در شرایط بیماری مسری والدین تصمیم‌گیری می‌کند؟ این مسائل به دلیل اهمیت حقوق کودکان و حفاظت از منافع آنها باید مورد توجه قرار گیرد.

در این پژوهش، با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و منابع کتابخانه‌ای، به بررسی ابعاد مختلف این موضوع پرداخته می‌شود.

مفهوم شناسی

در این بخش به تبیین مفاهیم کلیدی در موضوع بحث پرداخته می‌شود. نخستین واژه‌ای که مورد بررسی قرار می‌گیرد "بیماری" است. در لغت، بیماری به معنای ناخوشی، دردمندی و ناتندرستی است (عمید، حسن، ۱۳۸۸، ص ۲۳۲). این مفهوم در لغت‌نامه دهخدا نیز به عنوان مرض، ناخوشی و رنجوری معرفی شده است. در تعریف پزشکی، بیماری حالتی است که در آن بدن یا اجزای آن از وضعیت طبیعی خود خارج می‌شود و ممکن است تمام بدن یا بخشی از آن را تحت تأثیر قرار دهد (فرهنگ پزشکی دورلند، ۵۱۲). ابن سینا نیز بیماری را به عنوان یک واکنش غیرطبیعی در بدن انسان که ناشی از آسیب‌های اولیه است، تعریف می‌کند (قانون در طب، ۱۶۷).

بعد از شناخت مفهوم بیماری، لازم است اقسام آن مورد توجه قرار گیرد. بیماری‌ها به دو دسته اصلی تقسیم می‌شوند: **بیماری‌های غیرواگیر و بیماری‌های واگیر**. بیماری‌های غیرواگیر به آن دسته از بیماری‌ها گفته می‌شود که عوامل بیماری‌زا زنده ندارند و قابل انتقال نیستند. این بیماری‌ها معمولاً تحت تأثیر عواملی چون ژنتیک، شرایط محیطی و اجتماعی قرار دارند. بیماری‌هایی همچون بیماری‌های کلیوی، قلبی، دیابت و سرطان نمونه‌هایی از بیماری‌های غیرواگیر هستند. در مقابل، بیماری‌های واگیر یا مسری، ناشی از عوامل بیماری‌زای زنده مانند ویروس‌ها، باکتری‌ها، قارچ‌ها یا انگل‌ها هستند و از فردی به فرد دیگر منتقل می‌شوند (جمعی از پژوهشگران، ۱۴۲۶، ج ۲، ص ۲۰۹). این بیماری‌ها می‌توانند از انسان به انسان، از حیوان به انسان یا از محیط به انسان منتقل شوند.

در ادامه، بررسی معیار خطرناک بودن بیماری‌های مسری اهمیت پیدا می‌کند. برای ارزیابی خطرناک بودن بیماری‌های مسری، هیچ معیار ثابتی وجود ندارد و اثرات هر بیماری به صورت نسبی متغیر است. به عبارتی، تاثیر بیماری‌های مسری می‌تواند به مرگ، نقص عضو یا آسیب‌های موقت و دائمی منتهی شود (میر صالحیان، دالوند، ۱۳۹۷، ص ۲۳۷). به همین دلیل، نمی‌توان یک ارزیابی ثابت برای خطرناک بودن هر بیماری مسری ارائه داد، چرا که شدت تأثیر هر بیماری به عوامل مختلفی بستگی دارد.

موضوع بعدی که در این مقاله بررسی می‌شود، "سرپرستی" است. سرپرستی به معنای مسئولیت و مدیریت امور یک شخص است که نیاز به مراقبت دارد. در حقوق، سرپرست به کسی اطلاق می‌شود که مسئولیت اداره امور فرد محجور را بر عهده دارد. این سرپرست می‌تواند ولی، وصی یا قیم باشد. دکتر کاتوزیان سرپرستی را به عنوان یک سازمان حقوقی ویژه معرفی می‌کند که مفهوم ولایت، وصایت و قیمومت را دربر می‌گیرد (کاتوزیان، ۱۳۹۰: ۱۴).

در راستای سرپرستی، مفهوم "حضانة" نیز دارای اهمیت است. واژه حضانة به معنای مراقبت و پرورش کودک است و از واژه "حُضَن" به معنای زیر بال گرفتن یا پرورش نشأت گرفته است (عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید؛ ۱۳۸۸، ص ۴۱۱). در حقوق ایران، حضانة به معنای مراقبت از کودک در جنبه‌های مختلف زندگی او است، از جمله تربیت، محافظت و مراقبت از کودک، نظافت، و مراقبت‌های بهداشتی او. برخی از فقها نیز حضانة را به عنوان نوعی ولایت بر طفل و مجنون در نظر می‌گیرند، به گونه‌ای که از نظر شرعی باید تمام نیازهای کودک تأمین شود (نجفی، محمد حسن، جواهرالکلام؛ ۱۳۷۰، ج ۳۱).

با این حال، در قانون مدنی ایران تعریفی از حضانة وجود ندارد، اما بسیاری از حقوقدانان آن را به عنوان نگهداری و مراقبت از کودک، تنظیم روابط او با محیط اطراف و رعایت حق ملاقات نزدیکان کودک معرفی کرده‌اند (صفایی، حسین؛ امامی، اسدالله، مختصر حقوق خانواده؛ ۱۳۸۹، تهران: نشر میزان). به‌طور کلی، حضانة به عنوان مسئولیت نگهداری و پرورش کودک در نظر گرفته می‌شود و این مسئولیت باید مطابق با مصلحت و غبطه کودک انجام گیرد.

در مجموع، مفاهیم بیماری، سرپرستی و حضانة همگی در راستای حمایت از افراد، به ویژه کودکان، در مقابل آسیب‌ها و بیماری‌ها و فراهم کردن شرایط مناسب برای رشد و تکامل آن‌ها اهمیت دارند. این مفاهیم نه تنها در جنبه‌های حقوقی، بلکه در ابعاد اخلاقی و اجتماعی نیز تأثیرگذار هستند. از این رو، شناخت دقیق این مفاهیم و نحوه اعمال آن‌ها در شرایط مختلف از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

تأثیر بیماری‌های مسری خطرناک بر سرپرستی

کودکان به دلیل ضعف و ناتوانی جسمی و روانی از تصرف در اموال خود محروم هستند و به همین دلیل تحت سرپرستی و ولایت قرار می‌گیرند تا تمامی امور مرتبط با آن‌ها از جمله نگهداری، آموزش، تربیت و مدیریت اموال و دارایی‌هایشان تحت نظارت و حمایت ولی یا سرپرست قرار گیرد (مقدادی، ۱۳۹۰). این سرپرستی و ولایت بر اساس مصلحت و غبطه کودک شکل می‌گیرد، به طوری که تمامی تصمیمات و اقدامات سرپرست باید با توجه به منافع کودک صورت گیرد. بنابراین، هرگونه اقدام یا تصمیمی که مصلحت کودک را به خطر بیندازد، می‌تواند تأثیر مستقیمی بر وضعیت سرپرستی داشته باشد. به عبارت دیگر، سرپرستی و ولایت باید همواره در راستای تأمین

مصلحت و صلاح کودک باشد و در صورتی که سرپرست نتواند این هدف را محقق کند، نیازمند حمایت و بازنگری در سرپرستی خواهد بود.

همانطور که ذکر شد، ولی و سرپرست باید همواره در پی تشخیص و فراهم کردن مصلحت و غبطه برای افراد تحت سرپرستی خود باشند. با این حال، بیماری‌های مسری خطرناک می‌توانند در برخی موارد این وظیفه حیاتی را مختل کنند. برای مثال، در صورتی که ولی یا سرپرست به بیماری مسری مبتلا شود و مجبور به فاصله‌گیری یا قرنطینه گردد، ممکن است نتواند مصلحت کودک را به درستی تشخیص داده یا آن را به اجرا درآورد. در چنین شرایطی، این سؤال مطرح می‌شود که آیا ابتلای سرپرست به بیماری مسری موجب عزل او از سرپرستی یا ایجاد تردید در صلاحیت او خواهد شد؟

در پاسخ به این سؤال، باید گفت که این مسأله نیازمند بررسی شرایط خاص ولی و کودک است. با این وجود، در بیشتر موارد ابتلای ولی به بیماری مسری، منجر به عدم صلاحیت او نمی‌شود. زیرا ولی می‌تواند با استفاده از افراد وکیل، امین یا متعهد به عنوان نمایندگان خود، مدیریت و نظارت بر سرپرستی کودک را به درستی ادامه دهد. به عبارت دیگر، حتی در صورت بیماری ولی، او می‌تواند با استفاده از افراد جایگزین وظایف خود را به درستی انجام دهد و سرپرستی کودک را به طور مؤثر پیگیری کند.

با این حال، اگر بیماری مسری خطرناک به حدی جدی باشد که سلامت ولی و سرپرست را تهدید کرده و قدرت تصمیم‌گیری او را تحت تأثیر قرار دهد، بی‌تردید تصمیمات او در خصوص انتخاب نماینده برای اداره امور کودک محل تردید و شک خواهد بود. در این مواقع، مقامات قضائی از جمله دادستان و دادگاه صالح باید وارد عمل شوند و تصمیمات لازم را اتخاذ کنند. این مداخله قضائی ضروری است تا از حقوق و مصلحت کودک به طور صحیح محافظت شود.

در راستای شرایطی که سرپرست به دلیل بیماری مسری یا دلایل دیگر قادر به انجام وظایف سرپرستی نباشد، قانون‌گذار در ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی دو راهکار قانونی را پیش‌بینی کرده است. نخست، "ضم امین به ولی قهری" است، که در آن ولی قهری می‌تواند فردی امین را به همراه خود برای انجام وظایف سرپرستی منصوب کند. این امین به ولی کمک می‌کند تا بتواند امور مربوط به سرپرستی کودک را به درستی انجام دهد. دومین گزینه، "نصب قیم" است، در صورتی که ولی قهری نتواند به وظایف خود ادامه دهد، دادگاه می‌تواند فردی را به عنوان قیم برای کودک منصوب کند تا تمامی امور مربوط به نگهداری و سرپرستی کودک را مدیریت کند.

در نهایت، بیماری‌های مسری خطرناک می‌توانند پیچیدگی‌هایی را در فرآیند سرپرستی ایجاد کنند، به ویژه هنگامی که سرپرست قادر به انجام وظایف خود نباشد. در چنین شرایطی، قانون‌گذار در نظر دارد که از حقوق کودک و

مصلحت او حمایت کند و در صورت نیاز به اصلاح وضعیت سرپرستی، از نهادهای قضائی برای اعمال تصمیمات مناسب بهره‌برداری کند. این مداخلات قضائی در جهت حفاظت از حقوق کودک و تضمین رفاه و سلامت او اهمیت ویژه‌ای دارد. در نهایت، هدف اصلی در تمامی این مسائل، حمایت از مصلحت کودک است. هر تصمیم یا اقدامی که به نفع کودک نباشد یا منافع او را تهدید کند، باید مورد بازنگری قرار گیرد. در شرایط بحرانی، از جمله بیماری‌های مسری خطرناک، ضروری است که تمام تدابیر حقوقی و قضائی برای اطمینان از تأمین حقوق کودک اتخاذ شود.

ضم‌امین به ولی قهری

یکی از مسائل مهم در بحث سرپرستی در حقوق خانواده، موضوع "ضم‌امین به ولی قهری" است که در ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی مطرح شده است. بر اساس این ماده، دو مبحث کلیدی قابل بررسی است. نخست، زمانی که ولی قهری به دلیل بیماری یا مشکلات دیگر نمی‌تواند امور مولی علیه خود را اداره کند. دوم، زمانی که ولی قهری به بیماری مسری خطرناک مبتلا است و این وضعیت می‌تواند بر مولی علیه تأثیر بگذارد و نیاز به تعیین شخصی به عنوان امین احساس شود. هدف این قسمت از بحث، بررسی اثر بیماری مسری خطرناک بر سرپرستی و ضم‌امین به ولی قهری است که این موضوع محور تحلیل پژوهش حاضر است.

قبل از پرداختن به تحلیل ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی، لازم است چند نکته مهم در نظر گرفته شود. ابتدا، ماده ۱۱۸۴ بیان می‌کند که ولی قهری ممکن است به دلیل کبر سن یا بیماری نتواند مسئولیت‌های خود را انجام دهد. در چنین مواردی، می‌توان از "ضم‌امین" استفاده کرد تا شخص دیگری به عنوان سرپرست و برای انجام امور مربوط به مولی علیه تعیین شود. دوم، در این ماده، امین به عنوان شخصی با پایین‌ترین سطح سرپرستی معرفی می‌شود که در شرایطی که ولی قهری قادر به انجام وظایف خود نیست، به کمک می‌آید و جایگزین وی می‌شود.

برای روشن‌تر شدن موضوع، فرض کنید پدر به دلیل بیماری مسری خطرناک قادر به انجام وظایف خود نیست. در این صورت، چگونه باید امور کودک را اداره کرد؟ یکی از راه‌حل‌ها این است که وکالت به مادر یا یک فرد دیگر که صلاحیت انجام این امور را دارد، داده شود. اما در صورتی که ولی قهری با دیگر اعضای خانواده دچار اختلاف باشد، مانند اختلاف بین مادر و پدر، ممکن است نتوان به آسانی از وکالت استفاده کرد. در چنین حالتی، دادگاه می‌تواند به تعیین امین پردازد تا اطمینان حاصل شود که حقوق کودک به درستی حفظ می‌شود.

در بسیاری از موارد، پدر یا جدپدری که ولی قهری هستند، به دلیل بیماری یا مشکلات دیگر قادر به انجام امور کودک نیستند. این شرایط در ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی نیز آمده است که در آن ذکر شده که بیماری و کهولت سن

می تواند مانع از انجام وظایف ولی قهری شود. بنابراین، در چنین شرایطی، امکان ضم امین به ولی قهری برای انجام وظایف مربوط به کودک وجود دارد تا امور وی به درستی مدیریت شود.

در بحث ضم امین، دو سؤال اصلی مطرح است: اول، چه کسانی می توانند تقاضای ضم امین را داشته باشند؟ مطابق ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی، این درخواست می تواند از سوی اقارب کودک یا رئیس حوزه قضایی (که در این مورد دادستان است) صورت گیرد. در عمل، بیشتر درخواست ها از سوی مادر یا سایر اعضای خانواده انجام می شود. دوم، رابطه ولی قهری با امین چگونه است؟ در اینجا، رابطه طولی است، یعنی ولی قهری به عنوان سرپرست اصلی مسئول است و تنها در صورتی که قادر به انجام وظایف خود نباشد، امین برای کمک به او منصوب می شود.

مسئله دیگر این است که اگر بین اراده ولی قهری و امین تعارض ایجاد شود، چگونه باید این تعارض حل شود؟ پاسخ به این سؤال در ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی آمده است: تصمیمات باید بر اساس "مصلحت طفل" اتخاذ شوند. این یعنی آنچه که به نفع کودک است، باید در نظر گرفته شود. به عنوان مثال، اگر اختلافی میان ولی قهری و امین در مورد فروش دارایی کودک ایجاد شود، تصمیم نهایی باید به نفع مصلحت کودک باشد.

قیم

در صورتی که ولی قهری فوت کند، دادگاه می تواند یک قیم برای کودک تعیین کند. مطابق بند ۵ ماده ۱۲۴۸ قانون مدنی، در صورت عدم توانایی ولی قهری برای اداره اموال کودک، دادگاه حکم به عزل او صادر می کند. این موضوع در ماده ۱۲۱ قانون امور حسبی نیز آمده است که به بررسی شرایط قیمومت و تعیین قیم برای کودک پرداخته است. در مورد پژوهش حاضر، فرض بر این است که مادر کودک به بیماری مسری خطرناک مبتلا است، اما هنوز توانایی نگهداری از کودک را دارد. در این صورت، دادگاه می تواند به دنبال تعیین یک فرد صلاحیت دار برای نگهداری از کودک باشد تا زمانی که بیماری مادر بهبود یابد.

در صورتی که در میان اقوام فردی که توانایی نگهداری کودک را داشته باشد، مانند مادر بزرگ، عمه یا عمو وجود داشته باشد، دادگاه باید با دعوت از این افراد تصمیم بگیرد که کدام یک از آنها صلاحیت لازم را برای سرپرستی کودک دارد. در این زمینه، ماده ۶۱ قانون امور حسبی به قاعده اقریب اشاره دارد که بر اساس آن، پدر یا مادر محجور در صورتی که صلاحیت لازم را داشته باشند، در اولویت قرار دارند. اما در مواردی که توانایی انجام وظایف از سوی یکی از اقارب وجود نداشته باشد، دادگاه باید فردی را که صلاحیت کافی دارد به عنوان قیم تعیین کند.

در فرض دیگری، ممکن است فردی که به عنوان قیم انتخاب شده است، خود به بیماری مسری خطرناک مبتلا شود. در این صورت، آیا امکان اعطای وکالت به فرد دیگری برای انجام وظایف قیمومت وجود دارد؟ طبق نظر دادگاه،

در صورتی که موضوع وکالت مشخص و معین باشد، امکان اعطای وکالت وجود دارد. اما برخی از امور مانند اجازه خروج از کشور قابل وکالت نیستند. بنابراین، در صورتی که قیم به بیماری مسری مبتلا شود، از طریق اخذ وکیل برای انجام امور می‌توان اقدامات لازم را انجام داد.

در پرونده‌ای که ذکر شد، درخواست ضم امین به ولی قهری به دلیل بیماری و کهولت سن جدپدیری مورد بررسی قرار گرفت. دادگاه پس از بررسی وضعیت، حکم به ضم مادر به عنوان امین صادر کرد تا امور مالی و غیرمالی کودک تحت سرپرستی او قرار گیرد. از نظر قانونی، این تصمیم بر اساس مصلحت کودک و نیاز به حفظ حقوق وی اتخاذ شد.

نقدهایی که نسبت به رای صادره وارد است، از لحاظ شکلی و ماهوی قابل توجه هستند. از لحاظ شکلی، رعایت علائم نگارشی ضروری است. از نظر ماهوی، با اینکه قوانین به درستی استناد شده‌اند، اما یکی از نکات قابل توجه عدم درخواست نظر پزشکی قانونی درباره نوع بیماری مسری ولی قهری است. در این مورد، قاضی می‌توانست با درخواست از پزشکی قانونی، نوع بیماری و ناتوانی ولی قهری را دقیق‌تر بررسی کرده و در رای خود ذکر کند.

تاثیر بیماری‌های مسری خطرناک بر حضانت

حکم حضانت مادر مبتلا به بیماری مسری خطرناک

اگر مادری مبتلا به بیماری مسری خطرناک گردد، گاهی بیماری وی در شمار بیماری‌هایی است که از طریق حضانت کودک، امکان سرایت وجود ندارد یا به ندرت سرایت می‌کند؛ لیکن گاهی چنین نمی‌باشد. براین اساس، لازم است اثر ابتلا در هر دو فرض مورد بررسی قرار گیرد.

در فرض اول گاهی مادر به بیماری‌هایی همچون سل، آنفلونزای پرندگان و.... مبتلا می‌شود که این بیماری‌ها از طریق دستگاه تنفسی به راحتی منتقل می‌گردند و این شرایط امکان ابتلای کودک را به بیماری مخصوصاً با وجود ارتباط بسیار نزدیکی که کودک با مادر دارد، بسیار سرعت می‌بخشد. علاوه بر این سیستم دفاعی بدن کودک، هنوز آنچنان قدرت کافی برای مقابله کردن با بیماری‌ها را نداشته و امکان در معرض خطر بودن کودک به بیماری بسیار بالا است. در این فرض بین فقها دو قول مطرح گردیده است. که برخی قائل به اسقاط حضانت مادر هستند و گروهی دیگر قائل به دوام حضانت وی می‌باشند.

قائلین به اسقاط حق حضانت مادر؛ برخی از فقهای امامیه تصریح نموده‌اند: هنگامی که مادر مبتلا به جذام و بیماری‌های مسری خطرناک شبیه آن گردد، حضانت طفل را از دست خواهد داد. (مکی عاملی، بی تا، ج ۱، ص ۳۹۶؛ سبزواری، ۱۴۲۳ق، ج ۲۵، ص ۲۷۹) این گروه از فقها به دلایلی استناد کرده‌اند که به آن‌ها می‌پردازیم.

دلیل نخست چند روایت می‌باشد با عنوان طائفه روایات فرار از بیماری مجذوم، که روایتی از امام صادق(ع) است. (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۳۴۵)

دومین دلیل قاعده لاضرر است. (محقق داماد، ۱۴۰۶، ج ۱، ص ۱۳۱)

برای حضانت کودک استحقاق مادر که مبتلا به بیماری مسری خطرناک شده است، حکم ضرری می‌باشد و به وسیله‌ی قاعده لاضرر نفی می‌شود.

بنابراین مادر این حق را نخواهد داشت. این وجه استدلال: قاعده مبتنی بر این می‌باشد که اولاً، مفاد قاعده را نفی حکم ضرری قلمداد شده است. (انصاری، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص ۴۶۰؛ سیستانی، ۱۴۱۴ق، ص ۱۳۴) و ثانیاً، نفی حکم را اعم از نفی حکم وضعی یا حکم تکلیفی دانسته شود؛ چرا که استحقاق حضانت طفل، حکمی وضعی می‌باشد که توسط قاعده لاضرر نفی می‌شود.

بنابراین، براساس این قاعده، می‌توان قائل شد که مادری که مبتلا به بیماری مسری خطرناک شده است، استحقاق حضانت طفل را از دست خواهد داد. به دلیل این که حضانت طفل توسط وی، باعث انتقال بیماری مسری خطرناک به کودک می‌شود که این حکم، ضرری می‌باشد و نفی می‌گردد.

قائلین به عدم اسقاط حق حضانت: گروهی از فقها شرط سلامت حاضن از بیماری‌های مسری خطرناک را در اعداد شرایط حضانت بیان نداشته اند که از نظر آنها، به نظر می‌رسد چنین شرطی معتبر نیست. (حلی، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۲۸۹) اگر چنین مطرح باشد، دیگر هنگامی که مادر به بیماری مسری خطرناک مبتلا می‌گردد، حق حضانت وی اسقاط نمی‌شود. به این مسئله عده‌ای از فقهای امامیه تصریح کرده‌اند و دلایلی برای آن ذکر نموده‌اند که در ذیل به آنها پرداخته می‌شود.

دلیل اول: روایت در عدم سقوط حضانت: روایت نضر بن قراوش الجمال (روایت لاعدوی): «از امام صادق(ع) درباره شتری پرسیدم که مبتلا به بیماری پوستی جرب شده است او را از سایر شترها جدا کردم تا به آنها سرایت نکند و گاه برای چهارپایان خود سوت (نی) می‌زنم تا این که آب ییاشامند؟ حضرت فرمود: عربی نزد پیامبر آمد و گفت: ای رسول خدا، به من خرید گوسفند، گاو و شتری با قیمت ارزان پیشنهاد می‌شود که مبتلا به بیماری جرب هستند، مایل نیستم آنها را بخرم از بیم این که بیماری آنها به شتران و گوسفندان خودم سرایت کند؛ پیامبر فرمود: ای عرب چه کسی برای بار اول سرایت داد؟ سپس فرمود، سرایت، فال بد، تا میمون بودن جغد، شوم بودن اشیاء یا اشخاص، مرگ به واسطه موجودات ریز شکم، محرمیت یا شیردادن پس از گرفتن از شیر، بازگشت به آداب

جاهلی (بازگشت به صحرا بعد از هجرت به شهر)، روزه سکوت یک روز تا شب طلاق پیش از ازدواج، آزادی برده پیش از مالکیت و یتیمی پس از رسیدن به بلوغ وجود ندارد». (کلینی، ۱۴۲۹ق، ج ۸، ص ۱۹۶)

در این دلیل مرحوم جزایری و محدث بحرانی از جمله کسانی می‌باشند که با استناد به «فمن أَعَدَى الْأَوَّل» و «لَا عَدُوَّ» از روایت قراوش، مدعی می‌باشند که ولایت مادر با بروز بیماری‌های مسری خطرناک ساقط می‌گردد. (ر.ک. التحفه السنيه، ص ۲۹۶؛ الحدائق الناضره، ۹۱/۲۵)

دلیل دوم: اطلاق ادله باب حضانت است از آن‌جا که در روایات باب حضانت هیچ اشاره‌ای به مانع بودن بیماری در سرپرستی طفل نگردیده است، که براساس اطلاق ادله، می‌توان حکم به عدم سقوط حضانت شخص بیمار کرد. در ادامه بیان ادله، قائلین به این قول معتقد می‌باشند که مادر می‌تواند شخص دیگری را به عنوان نائب انتخاب نماید و به طور مستقیم حضانت طفل را عهده دار گردد، چرا که با نائب گرفتن دیگر ضرری طفل را تهدید نخواهد کرد و حق مادر باقی خواهد ماند. (کریمیان، ۱۳۹۵، ص ۱۷)

فرض دوم: برخی از بیماری‌های مسری خطرناک از طریق ارتباطات معمولی بین افراد منتقل نمی‌گردد. مانند بیماری هپاتیت B ایدز و.... که معمولاً از طریق خون و مشتقات خونی آلوده انتقال می‌یابند. اگر چه سرایت این بیماری از طریق مادر به کودک و همچنین مراقبت و حضانت از کودک، هرچند بسیار ضعیف می‌باشد، لیکن گاهی امکان دارد اتفاق بیفتد. این نکته لازم به ذکر می‌باشد که این دسته از بیماری‌ها فقط در صورتی که قسمتی از بدن مادر زخمی شده است و خون و ترشحات بدن مادر به گونه‌ای با خون و قسمت‌های مخاطی بدن کودک تماس پیدا کرده است، قابلیت انتقال به کودک را دارد؛ در غیر این صورت، بیماری منتقل نمی‌گردد. (موسوی مقدم و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۲۱۴)

حضانت پدر مبتلا به بیماری مسری خطرناک

در صورتی که پدری مبتلا به بیماری مسری خطرناک شود، در این‌جا دو فرض مطرح می‌باشد فرض اول هنگامی که بیماری وی از جمله بیماری‌هایی باشد که از طریق ارتباطات معمولی منتقل می‌گردد مثل بیماری‌هایی که قابلیت انتقال از طریق دستگاه تنفس را دارند. در فرض دوم این که بیماری‌هایی که از طریق خون و مشتقات خونی سرایت می‌کنند. در این‌جا بایستی هر کدام از فروض را مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

فرض اول: در این فرض بایستی بررسی گردد که آیا حق حضانت پدر ساقط می‌شود یا خیر؟ این مسئله را ما در فرض ابتلای مادر به بیماری مسری خطرناک بیان کردیم. و در این‌جا به طور خلاصه مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

برخی از فقهای امامیه و اهل سنت بیان می کنند که از شروط شخص حاضن عدم ابتلا به بیماری های مسری خطرناک می باشد و به قاعده لاضرر و روایت فرار از مجذوم استناد نموده اند. و در مبحث قبل مطرح گردید و مورد تحلیل قرار گرفت.

اگر مصونیت از بیماری مسری را معتبر تلقی کنیم، در فرضی که پدر مبتلا به بیماری مسری می شود و امکان سرایت بیماری برای کودک وجود دارد. حق حضانت ساقط می گردد. این مسئله را برخی از فقهای امامیه در مورد مادر هم مطرح کرده بودند (قائل به شرط بودن عدم مبتلا بودن به بیماری مسری خطرناک) در این جا این حکم در مورد پدر هم صدق می کند. (نجفی، ۱۴۰۴ق، ص ۲۹۵)

بنابراین، خطر انتقال بیماری به کودک در فرض بیمار بودن پدر، براساس روایت فرار از مجذوم و قاعده لاضرر، قابل توجه می باشد. حکم آن سقوط حضانت است. در غیر این صورت، اثبات حضانت وی مطرح می شود.

فرض دوم: در این فرض اگر پدری به بیماری مسری خطرناک خونی و مشتقات خونی مبتلا گردد. اگر بتوان انتقال ویروس با انجام یک سری اعمال و نکات ضروری کنترل نمود به عنوان مثال استفاده نکردن از وسایل نیز به صورت مشترک و....) چرا که انجام اعمال خطر ابتلا را محدود می کند و کودک در معرض خطر کم تری قرار می گیرد در این مسئله می توان حکم به عدم سقوط حضانت پدر را مطرح نمود. در این مورد این حکم در فرض ابتلای مادر هم در گفتار قبل مطرح و تحلیل نمود.

نکته ای در این جا قابل طرح می باشد و حتی می توان از کلام فقهای امامیه و حقوق دانان استنباط نمود این است در فرضی که پدر یا مادر مبتلا به بیماری مسری خطرناکی شده باشند و سرایت انتقال بیماری به گونه ای باشد که به ندرت منتقل می گردد و این امر باعث می شود که خطر کم تری کودک را تهدید نماید. به نظر می رسد می توان این گونه استنباط نمود که بیماری را به عنوان یک مانع در نظر بگیریم به گونه ای که هنگامی که زمان وقوع مانع حضانت را از پدر یا مادر مبتلا به بیماری موقتاً سلب نماییم و بعد از برطرف شدن این بیماری مجدداً حضانت را به آنها باز گردانیم. به عبارت دیگر این گونه می توان بیان نمود که بیماری یک امر نسبی می باشد و به گونه ای که نسبت به افراد مختلف تاثیرات متفاوت در بردارد.

با این وجود بایستی براساس تاثیرات بیماری مسری خطرناک نسبت به افراد و سرعت سرایت نسبت به کودک سقوط یا مانع بودن آن را حکم نمود و تحلیل و بررسی کرد.

حال هنگامی که شدت سرایت به ندرت باشد و خطری کودک را تهدید نمی کند یا خطر به ندرت صورت می گیرد و همچنین امکان کنترل آن بیماری به راه های مختلف وجود دارد به این صورت که بتوان در فرض ابتلا یکی از

آن‌ها به بیماری مسری خطرناک یک نفر را موقتاً اداره امور حضانت وی و ولایت وی را در بر بگیرد. مثلاً شخصی تحت عنوان امین یا پرستار حضانت او را بر عهده گرفته و تا برطرف شدن بیماری تمامی امور کودک را انجام دهد و بعد از آن که آن مانع برطرف گردید حضانت مادر باز گردد. به عبارت بهتر مقصود این است که حضانت به طور کامل ساقط نگردد بلکه موقتاً معلق گردد و بعد از گذشتن دوره درمان مجدداً حق حضانت مادر باز می‌گردد و وی نگاهداری و تربیت کودک را انجام می‌دهد.

حضانت در فرض ابتلای والدین به بیماری مسری خطرناک

در صورتی که پدر و مادر کودک به بیماری مسری خطرناک مبتلا گردند، به گونه‌ای که هیچ یک از آن دو استحقاق حضانت کودک را نداشته‌اند، در این فرض، آیا می‌توان حق حضانت هر دوی آنان را ساقط نمود و سایر اقارب حضانت کودک را بر عهده بگیرند یا خیر؟ در پاسخ به این مسئله باید بیان داشت که اگر بیماری از جمله امراضی باشد که به کودک نماید و خوف سرایت هم وجود داشته است، به نظر می‌رسد حق حضانت هر دو ساقط گردد و سایر اقارب حضانت کودک را بر عهده بگیرند. (جزیری، ۱۴۱۹ق، ج ۴، ص ۷۰۹)

این نکته قابل ذکر می‌باشد که اگر یکی از والدین طفل بهبود پیدا کرد، حق حضانت وی باز گشته؛ چرا که از نظر فقها، در فرض ازدواج مجدد مادر پس از طلاق وی، حق حضانت به او باز گردانده می‌شود. (بهجت ۱۴۲۶ق، ج ۴، ص ۱۰۴)

پرونده کلاسه ۱۴۰۰۶۸۹۲۰۰۵۹۶۱۳۲۶ شعبه ۲۶۸ دادگاه خانواده مجتمع قضایی خانواده ۲ تهران تصمیم نهایی شماره ۱۴۰۰۶۸۳۹۰۰۱۶۵۰۲۷۶۸

خواهان: سازمان بهزیستی استان تهران به نشانی استان تهران - شهرستان تهران - تهران - خ ولیعصر - بالاتر از میدان ونک نبش خ دستگردی (ظفر) سازمان بهزیستی استان تهران با نمایندگی خانم زهرا صادقی فرزند محمد

خوانده: خانم ----- فرزند احمد به نشانی استان تهران - شهرستان تهران - شهر تهران - خ بهبودی - کوچه بقال باشی - پلاک ۵ - واحد ۳

خواسته: لغو حضانت

گردشکار - خواهان اداره بهزیستی تهران دادخواستی به خواسته فوق به طرفیت خوانده بالا تقدیم داشته که پس از ارجاع به این شعبه و ثبت به کلاسه فوق و جری تشریفات قانونی در وقت فوق العاده / مقرر دادگاه به تصدی امضاء کننده زیر تشکیل شده است و با توجه به محتویات پرونده ختم رسیدگی را اعلام و به شرح زیر مبادرت به صدور رای می‌نماید.

در خصوص دادخواست اداره کل بهزیستی استان تهران به طرفیت خانم ----- فرزند احمد به خواسته سلب حضانت فرزند کودک ۶ ساله به نام شایسته راوندی در مرکز خیریه یاد گل نرگس تحت نظارت سازمان بهزیستی نگهداری می شود تقاضای سلب حضانت خوانده را نموده و با این توضیح خواهان به شرح متن دادخواست تقدیمی عنوان کرده حسب ماده ۱۱۶۹ قانون مدنی حضانت طفل به عهده خوانده می باشد لیکن خوانده با وصف ابلاغ قانونی و با رعایت انتظار کافی در جلسه دادرسی در دادگاه حضور نیافته و لایحه ای ارسال ننموده است دادگاه با توجه به مراتب فوق و ملاحظه مدارک پیوست پرونده مبنی بر نظریه پزشک قانونی به شماره ۱۴۰۰۴۳۹۹۰۱۵۶۱۳۲۷۵ مورخه ۱۴۰۰/۸/۱۲ که حاکی از فقدان صلاحیت خوانده در نگهداری از فرزندان خود بود لذا دعوی خواهان را محمول بر صحت تلقی به استناد ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی سلب حضانت از خوانده و حکم به نگهداری طفل به نام شایسته بر عهده اداره بهزیستی استان تهران صادر و اعلام می نماید رای صادره غیابی و ظرف مدت بیست روز پس از ابلاغ قانون وخواهی در این شعبه و سپس ظرف ۲۰ روز قابل تجدیدنظر در محاکم محترم تجدید نظر استان تهران می باشد.

رئیس شعبه ۲۶۸ دادگاه عمومی حقوقی دو تهران ولنجک- داود آذرتاش شندی

رای فوق از لحاظ شکلی و ماهوی قابل نقد و بررسی می باشد. از منظر شکلی بایستی بیان کرد که علائم نگارشی به طور صحیح رعایت نگردیده است و باید تصحیح گردد. از منظر ماهوی به نظر می رسد قاضی در این پرونده مطرح شده استناد به قانون مناسب بوده است لیکن به نظر می رسد ذکر یک سری نکات حائز اهمیت می باشد. در مورد لغو حضانت قاضی محترم باید تفکیک قائل می شد. به نظرم در خصوص بیماری های مربوط به روح و روان باید تحقیقات و بررسی بیشتری در خصوص والدین صورت بگیرد. حتی در طی چندین جلسه توسط روانپزشکان و روانشناسان ارزیابی شود و با توجه به بیماری والدین حسب مورد لغو حضانت یا تعلیق حضانت صادر بشود. مثلاً اگر بیماری والدین در حد جنون باشد و سلامت جسمی و روحی و روانی کودک به خطر بیفتد به نظرم باید حکم سلب حضانت صادر بشود. ولی اگر بیماری والدین به صورتی باشد که به سلامت کودک آسیب وارد نمی کند و یا این که مثلاً با گرفتن پرستار یا موارد مشابه امکان مراقبت و عدم آسیب است و سلامت جسمی و روحی کودک آسیب نمی بیند و یا بیماری والدین به گونه ای است که به طور موقت و تحت درمان می باشد به نظر می رسد بتوان رای تعلیق حضانت را صادر نمود.

نتیجه گیری

زمانی بیماری‌های مسری خطرناک موجب سلب حضانت می‌شود که فرد قادر به نگهداری کودک ولو با کمک دیگری یا از طریق نائب گرفتن هم نداشته باشد؛ دلیل این حکم اطلاق ادله و عدم لزوم مباشرت در امر حضانت می‌باشد. شرط سلامت از بیماری مسری و صعب‌العلاج صراحتمند در قانون مدنی پیش‌بینی نشده است. براساس ماده ۱۱۷۳ این قانون در صورت در معرض خطر قرار گرفتن صحت جسمانی کودک، از عواملی می‌باشد که دادگاه را به تصمیم گرفتن و تجدید نظر در وضع حضانت وی می‌کند. بنابراین اگر با بیماری مسری خطرناک سرپرست، صحت جسمانی کودک در معرض خطر قرار گرفته باشد؛ بدین نحو که بیماری مسری به کودک سرایت کند و موجب ضرر به او گردد حق حضانت ساقط می‌گردد و در غیر این صورت، با توجه به اطلاق ادله و همچنین با تمسک به روایت «لاعدوی» می‌توان قائل به عدم سقوط حضانت سرپرست گردید. اما آنچه به نظر می‌رسد این است که مهم‌ترین دلیل عدم سقوط حضانت سرپرست (حاضن) بیمار، عدم اعتبار مباشرت در امر حضانت می‌باشد؛ زیرا حقیقت حضانت، تسلط بر امور تربیتی و پرورشی طفل است، نه مباشرت در انجام کارهای او، بدین نحو که حق حضانت، انجام امور و مصلحت کودک به طور مستقیم نمی‌باشد و سرپرست این حق را دارد که برای انجام امور مربوط به کودک، در صورت ابتلای به بیماری مسری خطرناک، نایب گرفته تا وظیفه حفظ و نگهداری کودک را بر عهده بگیرد. البته شاید بتوان گفت که حضانت نیازمند ارتباط مستقیم و ملاقات و همنشینی با طفل است که بی‌شک در وضعیت بیماری‌های مسری خطرناک این مسأله با مانع مواجه می‌شود و در مواردی می‌توان سلب حضانت را موجه دانست. اما در خصوص ولایت و سرپرستی، بی‌گمان وضعیت ارتباط مستقیم طفل کمتر است و بیماری‌های مسری خطرناک غالباً تأثیری بر سلب ولایت و سرپرستی ندارد.

منابع و مآخذ

قرآن کریم

اباذری فومنی، منصور، (۱۳۷۷). «انحلال نکاح دائم از نظر قانون مدنی ایران»، نشر خیام.

امامی، محمد، رضوی، سید علی، رضوی، سید محمد، (۱۳۹۹). «مبانی فقهی ۲۳ قانون حمایت از خانواده از دریچه فقه مقارن»، آموزه‌های فقه مدنی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دوره ۱۲، شماره ۲۱.

انصاری، مرتضی (۱۳۸۶). «مکاسب». نشر تراث الشیخ الأعظم.

آقائی بجستانی، مریم، روحانی مقدم، محمد (۱۳۹۵). «آسیب شناسی فقهی قوانین حضانت»، انتشارات مجد.

بارانی بیرانوند، امیر، فلاح، زکیه، مختاری، عبدالله، (۱۳۹۳). «اثر ابتلای والدین به بیماری جسمی (مسری و صعب‌العلاج) بر حضانت کودک»، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، سال ۶، شماره ۱۱، ص ۲۲۸-۲۱۷.

باقری، فاطمه (۱۳۹۷). «پایان نامه تأثیر بیماری‌های روحی و جسمی والدین در حضانت فرزندان».

بهجت، محمد تقی، (۱۳۸۰). استفتانات، ج ۳.

بیگدلی، سعید (۱۳۹۰)، «مشکلات و خلأهای قانونی نهاد حضانت در نظام حقوقی ایران»، فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، سال ۶، شماره ۵۵.

حاجی عزیزی، بیژن، مولودی، محمد، حسنخانی، راضیه (۱۳۹۴)، «نوآوری‌ها و چالش‌های حق حضانت زنان در پرتو قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱»، مطالعات راهبردی زنان، سال ۱۸، شماره ۷۰.

حائری - ابراهیمی، (۱۳۷۷)، «حق سرپرستی و نگهداری کودک (حضانت)». فقه زن و خانواده، شماره ۱۶-۱۵.

حجتی اشرفی، غلام رضا، (۱۳۸۱)، «قوانین و مقررات راجع به حمایت خانواده»، نشر گنج دانش، چاپ ۳.

حسنلو، امیر علی، (۱۳۹۹)، «سیر تاریخی بیماری‌های واگیردار در ممالک اسلامی و نوع مواجهه با آن». سال ۵، شماره ۱۸، ص ۵۰-۲۹.

حسینی، سید سعید، حسینی، سید یزدان، (۱۳۹۹)، «واکاوی فقهی حقوقی بیماری واگیر خطرناک و سریع‌الانتشار (کرونا) رفع مسئولیت مدنی ناقلان». مقاله کنفرانسی (کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق، روانشناسی و علوم تربیتی در ایران و جهان اسلام).

حق دوست، مریم، (۱۳۹۴)، «دعوی حضانت در رویه دادگاه‌ها»، گروه پژوهشی انتشارات چراغ دانش.

خوئینی، غفور، همایون، رضایی نژاد (۱۳۹۰)، «مصلحت و مسائل نوظهور حقوق»، پژوهش نامه حقوق اسلامی، سال ۱۲، شماره اول، پیاپی ۳۳، ص ۵-۲۶.

دیویدال، هیمن، (۲۰۰۴)، «دستور کار کنترل بیماری‌های واگیردار در انسان، مترجم: حسین صباغیان، انتشارات گپ، ویرایش ۱۸.

راغب اصفهانی، حسین، (۱۴۱۶)، «مفردات الفاظ القرآن»، نشر دمشق: دارالقلم، بیروت: الدارالشامیه.

رفیعی، محمد نقی، حبیبی، فاطمه، (۱۳۸۹)، «نگاهی تحلیلی به مبانی فسخ ازدواج ناشی از بیماری‌ها»، فصلنامه حقوق پزشکی، سال ۴، شماره ۱۵.

روشن، محمد، (۱۳۹۹)، «نقش اضطرار در رفع تکلیف قانونی حضانت کودکان و حق ملاقات در شرایط پاندمی کووید ۱۹»، فصلنامه تحقیقات حقوقی - ویژه نامه حقوق و کرونا، دوره ۲۳، ص ۸۹-۱۱۱.

زاهدی، عاطفه، (۱۳۹۲)، «مجموعه پرسش و پاسخ‌های حقوقی، قیومت، وصایت»، نشر جنگل، چاپ ۲.

زندگی آبادی، آستانی، محمد رضا، خادمی پور، رحیمه، (۱۳۹۸)، «جایگاه بیماری‌های عصبی در موانع حضانت موضوع ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی»، حقوق پزشکی، دوره ۱۳، شماره ۵۱، ص ۸۸-۶۵.

زندگی، محمد رضا، (۱۳۹۳)، «رویه قضایی دادگاه‌های تجدید نظر استان تهران در امور خانواده (طلاق، نکاح، حضانت)»، نشر جنگل، چاپ ۴.

سلاطینی اسلامیه، اکرم، چهنکدی نژاد، علی، (۱۳۹۲)، «حضانت اولاد و مسئولیت تضامنی والدین از منظر فقه و حقوق موضوعه»، فصلنامه فقه و تاریخ تمدن، ص ۱۳۶-۱۱۳.

شریفی، فاطمه، پورعبدالله، کبری، (۱۳۹۹)، «شرطیت امانت برای حضانت در نظام حقوقی ایران»، نشر مجد. شبانی فر، محمد حسن، پوربافرانی، علی رضا، جعفری، قاسم، امیرپور، حیدر، (۱۴۰۱)، «مسئولیت‌های فقهی و حقوقی انتقال بیماری‌های مسری»، ماهنامه علمی جامعه شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، شماره دوازدهم، ص ۱۷۰-۱۶۳.

صابری، حسین (۱۳۸۴)، «فقه و مصالح عرفی»، قم، بوستان کتاب.

- صادقی، محمد، (۱۳۹۴). «مسئولیت ناشی از حضانت»، انتشارات مجد، تهران: چاپ اول.
- صدیقیان، امیر محمد، سلیمیان، ابوالفضل، افخمی مهرجردی، محسن، (۱۳۹۵). «حضانت و قیمومت و مسئولیت‌های ناشی از آن»، نشر مجد، چاپ ۱.
- صفایی، سید حسین، امامی، اسدالله، (۱۳۹۰). «حقوق خانواده»، چاپ پنجم، انتشارات مجد.
- صفائی، سید حسین، امامی، اسدالله، (۱۴۰۲). «مختصر حقوق خانواده»، چاپ ۵۹، انتشارات میزان.
- طاهری نیا، احمد، (۱۳۸۹). «پژوهشی در حضانت کودک از دیدگاه اسلام»، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ ۱.
- عمید، حسن، ۱۳۸۸، فرهنگ فارسی عمید، ص ۲۳۲.
- فتحی، صبور، جوادی، سید معین، (۱۳۹۴). «حضانت و حقوق دعاوی راجع به آن»، مجمع علمی-فرهنگی مجد، چاپ ۱.
- سید فاطمی، سید محمد قاری (۱۳۷۴)، «ترویج کودکان»، نامه مفید، ش ۲.
- قاسم زاده، سید مرتضی، (۱۳۸۰). «ازدواج غیر رشید، مجنون، بیماری جسمی یا روحی خطرناک»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی - دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری، شماره ۲۳ و ۲۴، ص ۱۴۷-۱۳۷.
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۴)، «مقدماتی حقوق مدنی خانواده».
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۸). «دوره حقوق مدنی خانواده»، جلد ۲، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ج ۲.
- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۹۰). «حقوق مدنی ایقاع»، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- کانینگهام، لئون، بلوم، هو، روس، اسپانگ، (۲۰۱۰). «بارداری و زایمان ویلیامز، مترجم: بهرام قاضی جهانی با همکاری روشنک قطبی، تهران: گلبان، ویراست ۲۳.
- کریمیان، حسین (۱۳۹۸)، «پرورش فرزند»، انتشارات کتاب جمکران.
- گرچی، ابوالقاسم، (۱۳۹۳). «بررسی تطبیقی حقوق خانواده»، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ۳.
- محقق داماد، سید مصطفی، (۱۳۹۳). «بررسی فقهی حقوق خانواده (نکاح و انحلال آن)»، چاپ ۱۷، تهران: انتشارات مرکز نشر علوم اسلامی.
- محقق داماد، سید مصطفی، (۱۳۹۷). «قواعد فقه بخش مدنی»، تهران: انتشارات مرکز نشر علوم اسلامی، چاپ پنجاهم.
- مرادی، خدیجه، امیری، مستانه، (۱۳۹۶). «آثار تخلف ولی قهری از دیدگاه فقه‌های مذاهب اسلامی و حقوق ایران»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی فقه مقارن، سال ۵، شماره ۹، ص ۴۱-۷۶.
- مشایخی، قدرت الله، (۱۳۸۱). «حضانت از دیدگاه فقه و حقوق»، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)، سال ۱۲، شماره ۴۱.
- مقدادی، محمد مهدی، (۱۳۹۰). «جایگاه و تاثیر مصلحت در سرپرستی کودک از دیدگاه فقه و حقوق»، مطالعات راهبردی زنان، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، سال ۱۴/شماره ۵۴.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۱۳ق)، «انوار الفقاهه»، کتاب البیع، قم، مدرسه امام امیر المومنین (ع).

موسوی مقدم، سیده سمانه، تولائی، علی، & ابویی مهریزی، حسین. (۱۳۹۳). «تأثیر بیماری‌های جسمی بر سلب حضانت»، فصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی، شماره ۶، ص ۲۱۱-۲۲۸.

مهرانگیز کار، (۱۳۷۸). «رفع تبعیض از زنان، مقایسه کنوانسیون رفع تبعیض از زنان با قوانین داخلی ایران»، شرکت نشر قطره، چاپ ۱.
میر صالحیان، اکبر، دالوند، مصیب، (۱۳۹۷). «تاریخچه بیماری‌های عفونی باکتریایی شایع در ایران، مجله میکروب شناسی پزشکی ایران»، شماره ۲.

میرتبار، سید مجتبی، (۱۳۹۸). «بررسی ضمان ناشی از انتقال بیماری مسری»، دو فصلنامه علمی-تخصصی فقه و اجتهاد، سال ۶، شماره ۱۱.

نائینی، میرزا محمد حسین (۱۴۱۳ق)، «المکاسب و البیع»، جماعه المدرسین فی الحوزه العلمیه قم، موسسه النشر الاسلامی، ج ۲.

نجفی، محمد حسن (۱۴۱۲ق)، «جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام»، ج ۴، چاپ ۷، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

نظری توکلی، سعید، (۱۳۹۱). «حضانت در فقه اسلامی»، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ دوم.

نعیمی، سید محمود (۱۳۷۳)، «قانون نکاح و طلاق (حضانت و نگهداری اطفال)»، نشر منور، چاپ دوم.

وفایی، فاطمه، بحرینی، محمد جواد، (۱۳۹۱). «سقوط حضانت کودک»، مجله تخصصی نورمگز، سال ۵، شماره ۱۳، ص ۱۴۴-۱۱۳.

یزدی، ابوالقاسم بن احمد (۱۳۷۵)، ترجمه شرایع، ج ۲، چاپ دوم، تهران: نشر دانشگاه تهران.

یوسف زاده، مرتضی، (۱۳۹۲). «حقوق مدنی ۵ خانواده»، سهامی انتشار.

ابن بابویه قمی، محمد بن علی، (۱۴۱۵ق). «من لایحضره الفقیه»، قم: انتشارات جامعه مدرسین، ج ۲. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، ۱۳۹۱، ص ۵۹۰.

ابن سینا، قانون در طب، ج ۳، ترجمه عبدالرحمن شرفکندی، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۶۴.

ابن فارس، معجم مقاییس اللغة؛ ج ۲.

اصفهان، ابوالحسن، وسیله النجاه (مع حواشی الگلپایگانی)، ج ۲.

انصاری، مرتضی، (۱۳۷۷) «فرائد الاصول»، قم: مجمع الفکر الاسلامی.

بحرانی، یوسف بن احمد، (۱۴۰۵ق). «المکاسب»، قم: موسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسین، ج ۲۳، بی تا.

بحرانی، یوسف، الحدائق الناظره فی احکام العتره الطاهره، پیشین، ج ۲۵، چ ۱.

حر عاملی، محمد بن حسن، «تفصیل وسائل الشیعه فی تحصیل مسائل الشریعه»، قم: کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره).

حلبی، ابوالصلاح، (۱۴۰۳ق). «الکافی فی الفقه»، اصفهان: مکتبه الامام امیر المؤمنین (ع)، ج ۸، چ ۱.

حلی (علامه)، حسن بن یوسف بن مطهر، قواعد الأحکام فی معرفه الحلال و الحرام، ۱۴۱۳ه.ق.

حلی (محقق)، ابوالقاسم نجم الدین جعفر بن الحسن، شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، ۱۴۱۲.

حلی، أبو منصور حسن بن یوسف بن مطهر الأسدی؛ ۱۴۱۳ه.ق، کتاب النکاح، ج ۲، ص ۵۱.

- خوانساری، سید احمد، جامع المدارك فی شرح المختصر النافع؛ ۱۳۵۵، ج ۴، ص ۴۷۲.
- عمید زنجانی، عباس علی (۱۴۱۲ق)، «فقه سیاسی»، ج ۲، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- زین الدین الجعفی العاملی (شهید ثانی)، مسالك الافهام، پیشین، ج ۸، ص ۴۲۴؛ طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الإمامیه، ج ۶، ص ۴۰.
- السید محمد آل بحر العلوم، (۱۴۰۳ق). «بلغه الفقیه»، تهران: مکتبه الصادق (ع)، ج ۳، ج ۴.
- شهید اول، (۱۴۱۰ق). «لمعه الدمشقیه فی فقه الامامیه»، بیروت: دارالتراث الدار الإسلامیه، ج ۱.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی، (۱۴۱۰ق). «الروضه البهیة فی شرح اللعنه الدمشقیه، قم: کتاب فروشی داوری، ج ۳، ج ۱.
- الطریحی، فخر الدین، (۱۴۰۳ق). «مجمع البحرین»، بیروت: موسسه الوفاء، ج ۲.
- طوسی، شیخ ابوجعفر، «المبسوط فی فقه الامامیه»، تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء الآثار الجعفریه، ج ۲، ج ۳، بی تا.
- فاضل لنکرانی، محمد، (۱۳۸۳ش). «جامع المسائل»، نشر امیر، ج ۲، ج ۱۱.
- قمی؛ ۱۴۱۳، ج ۴؛ مغربی؛ ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۲۱۹؛ حسینی مراغی؛ ۱۴۱۷، ج ۲، ص ۳۵۷.
- کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۲۹ق). «الکافی»، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ج ۵، ج ۴.
- گلپایگانی، محمد رضا، (۱۴۰۹ق). «مجمع المسائل»، دارالقرآن الکریم، ج ۵، ج ۲.
- مجلسی، محمد باقر، (۱۴۱۰). «بحار الأنوار»، بیروت: موسسه الطبع و النشر، ج ۲، ج ۱.
- محقق ثانی، علی بن حسین (۱۴۱۴ق)، «جامع المقاصد فی شرح القواعد»، قم: موسسه آل البيت (ع)، ج ۱۲.
- محقق کرکی، علی بن حسین، (۱۴۱۴ق). «جامع المقاصد فی شرح القواعد»، قم: موسسه آل البيت (ع)، ج ۱۲، ج ۲.
- محمد شطا الدمیاطی، الکبری الدمیاطی، «اعانه الطالبین»، دارالفکر بیروت، ج ۱.
- محمد محی الدین، عبدالحمید، «التحفه السنیه»، ج ۱.
- مغنیه، محمد جواد، (۱۴۲۱ق). «الفقه علی المذاهب الخمسه»، بیروت: دارالتیاریه الجدید، ج ۲، ج ۱.
- موسوی خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۳؛ گلپایگانی، محمد رضا، مجمع المسائل، ج ۳، ص ۲۳.
- نجفی، شیخ محمد حسن، (۱۴۱۲ق). «جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام»، بیروت: دارإحياء التراث العربی، ج ۴، ج ۷.

References

Holy Qur'an.

Abazari Fomani, Mansour. (1998). Dissolution of Permanent Marriage in Iranian Civil Law. Khayyam Publications. [in Persian]

Emami, Mohammad; Razavi, Seyed Ali; Razavi, Seyed Mohammad. (2020). "Jurisprudential Foundations of Article 23 of the Family Protection Act from the Perspective of Comparative Fiqh." *Islamic Razavi University Journal of Civil Fiqh Studies*, 12(21). [in Persian]

Ansari, Morteza. (2007). *Makaseb. Tarath al-Shaykh al-A'zam*. [in Arabic]

Aqae Bejestani, Maryam; Rouhani-Moghadam, Mohammad. (2016). *Jurisprudential Pathology of Custody Laws*. Majd Publications. [in Persian]

Barani Biranvand, Amir; Fallah, Zakieh; Mokhtari, Abdullah. (2014). "Effect of Contagious and Incurable Physical Illnesses of Parents on Child Custody." *Studies in Islamic Fiqh and Law*, 6(11), 217–228. [in Persian]

Bagheri, Fatemeh. (2018). *Thesis on the Effect of Physical and Psychological Illnesses of Parents on Child Custody*. [in Persian]

Bahjat, Mohammad-Taqi. (2001). *Istifta'at*, Vol. 3. [in Persian]

Beigdeli, Saeed. (2011). "Legal Problems and Gaps in the Institution of Custody in Iranian Law." *Fiqh and Family Law (Nedaye Sadeqh)*, 6(55). [in Persian]

Haji-Azizi, Bijan; Moloudi, Mohammad; Hassankhani, Razieh. (2015). "Innovations and Challenges of Women's Right to Custody under the 2013 Family Protection Act." *Strategic Studies of Women*, 18(70). [in Persian]

Haeri-Ebrahimi. (1998). "Right of Guardianship and Child Custody." *Fiqh of Women and Family*, 16–15. [in Persian]

Hojjati-Ashrafi, Gholamreza. (2002). *Family Protection Laws and Regulations*. Ganj-e Danesh, 3rd Ed. [in Persian]

Hassanlou, Amir Ali. (2020). "Historical Development of Contagious Diseases in Islamic Societies and Modes of Confrontation." 5(18), 29–50. [in Persian]

Hosseini, Seyed Saeed; Hosseini, Seyed Yazdan. (2020). "Jurisprudential-Legal Analysis of Dangerous Communicable Diseases (Coronavirus) and Civil Liability of Transmitters." *International Conference on Fiqh, Law & Islamic Sciences*. [in Persian]

Haghdooost, Maryam. (2015). *Legal Claims of Child Custody in Court Practice*. Cheragh-e Danesh. [in Persian]

Kho'ini, Ghafour; Homayoun; Rezaeinejad. (2011). "Maslaha (Best Interest) and Emerging Legal Issues." *Islamic Law Research Journal*, 12(1), 5–26. [in Persian]

Heymann, D.A. (2004). *Control of Communicable Diseases Manual*. (Trans. Hossein Sabbaghian). Gap Publications. [in Persian]

Raghib Isfahani, Hussein. (1996). *Mufradāt Alfāz al-Qur’ān*. Dar al-Qalam; Dar al-Shamiyyah. [in Arabic]

Rafiei, Mohammad-Naqi; Habibi, Fatemeh. (2010). “Analytical Look at Grounds for Marriage Annulment Caused by Illness.” *Medical Law Quarterly*, 4(15). [in Persian]

Roshan, Mohammad. (2020). “Role of Necessity in Lifting Custody and Visitation Obligations during the COVID-19 Pandemic.” *Legal Research Quarterly*, 23, 89–111. [in Persian]

Zahedi, Atefeh. (2013). *Q&A on Guardianship and Tutorship*. Jangal Publications, 2nd Ed. [in Persian]

Zendegi-Abadi, Astani; Khademi-Pour, Rahimeh. (2019). “Place of Neurological Disorders among Custody Barriers under Article 1173 of the Civil Code.” *Medical Law Journal*, 13(51), 65–88. [in Persian]

Zandi, Mohammad Reza. (2014). *Appeal Court Practices in Family Law*. Jangal Publications, 4th Ed. [in Persian]

Salatini Islamieh, Akram; Chahankandi-Nejad, Ali. (2013). “Custody and Joint Parental Liability in Fiqh and Statutory Law.” *Fiqh and Civilization Quarterly*, 113–136. [in Persian]

Sharifi, Fatemeh; Pourabdollah, Kobra. (2020). *Trustworthiness as a Condition for Custody*. Majd Publications. [in Persian]

Sheibani-Far, Mohammad-Hassan et al. (2022). “Legal and Jurisprudential Responsibilities of Transmitting Communicable Diseases.” *Iranian Political Sociology Monthly*, 5(12), 163–170. [in Persian]

Saberi, Hossein. (2005). *Fiqh and Customary Interests*. Bustan-e Ketab. [in Persian]

Sadeghi, Mohammad. (2015). *Liability Arising from Custody*. Majd Publications. [in Persian]

Sadeghian, Amir Mohammad; Soleymian, Abolfazl; Afkhami Mehrjardi, Mohsen. (2016). *Custody, Guardianship and Related Liabilities*. Majd Publications. [in Persian]

Safaei, Seyed Hossein; Emami, Asadollah. (2011). *Family Law*. 5th Ed., Majd Publications. [in Persian]

Safaei, Seyed Hossein; Emami, Asadollah. (2023). *Concise Family Law*. 59th Ed., Mizan Publications. [in Persian]

Taheri-Nia, Ahmad. (2010). *A Study on Child Custody in Islam*. Imam Khomeini Research Institute. [in Persian]

Amid, Hassan. (2009). *Amid Persian Dictionary*. p. 232. [in Persian]

Fathi, Sabour; Javadi, Seyed Moein. (2015). Custody and Related Legal Actions. Majd Publications. [in Persian]

Seyed Fatemi, Seyed Mohammad. (1995). "Child Promotion." Nameh-ye Mofid, 2. [in Persian]

Ghasemzadeh, Seyed Morteza. (2001). "Non-Rashid Marriage and Dangerous Illnesses." Judicial Views Quarterly, 23–24, 137–147. [in Persian]

Katouzian, Nasser. (2005). Introductory Civil Law: Family. [in Persian]

Katouzian, Nasser. (2009). Civil Law: Family Law, Vol. 2. Tehran University Press. [in Persian]

Katouzian, Nasser. (2011). Civil Law of Unilateral Acts (Iqā'). Tehran University Press. [in Persian]

Cunningham et al. (2010). Williams Obstetrics (23rd ed.). (Trans. B. Ghazi-Jahani). Tehran: Golban. [in Persian Translation]

Karimian, Hossein. (2019). Child Rearing. Jamkaran Publications. [in Persian]

Gorji, Abolghasem. (2014). Comparative Family Law. University of Tehran Press, 3rd Ed. [in Persian]

Moqaddam-Dāmād, Seyed Mostafa. (2014). Jurisprudence of Family Law: Marriage and Divorce. 17th Ed. [in Persian]

Moqaddam-Dāmād, Seyed Mostafa. (2018). Jurisprudential Rules: Civil Section. Islamic Sciences Publishing Center. [in Persian]

Moradi, Khadijeh; Amiri, Mastaneh. (2017). "Effects of Guardian's Abuse from the Perspective of Islamic Jurisprudence and Iranian Law." Comparative Fiqh Quarterly, 5(9), 41–76. [in Persian]

Mashayekhi, Ghodrattollah. (2002). "Custody in Fiqh and Law." Zahra University Humanities Journal, 12(41). [in Persian]

Moqaddadi, Mohammad-Mahdi. (2011). "Role of Best Interests in Guardianship Decisions in Fiqh and Law." Strategic Women's Studies, 14(54). [in Persian]

Makarem Shirazi, Nasser. (1992). Anwar al-Faqāhah. Imam Amir al-Mu'minin School. [in Arabic]

Mousavi-Moghaddam et al. (2014). "Effect of Physical Illness on Removal of Custody." Islamic Law & Jurisprudence Studies Quarterly, 6, 211–228. [in Persian]

Mehrangiz Kar. (1999). Eliminating Discrimination Against Women. Ghatr Publishing. [in Persian]

Mir-Salehian, Akbar; Dalvand, Mosayeb. (2018). "History of Bacterial Infectious Diseases in Iran." Iranian Medical Microbiology Journal, 2. [in Persian]

Mir-Tabar, Seyed Mojtaba. (2019). "Liability for Transmission of Communicable Disease." Jurisprudence & Ijtihad, 6(11). [in Persian]

اینفو مقالات منتشر شده.